XORAZM VILOYATI TURIZM-REKREATSIYA SALOHIYATIDAN FOYDALANISHNING IJTIMOIY-IQTISODIY GEOGRAFIK JIHATLARI

Jumaniyozov Temur To‘raboy o‘g‘li

Annotatsiya

Tezisda Xorazm viloyati turizm-rekreatsiya salohiyatidan foydalanishning hududiy xususiyatlari rasmiy statistika ma’lumotlari asosida tahlil qilingan. 2020–2024-yillarda viloyatda mehmonxonalar va shunga o‘xshash joylashtirish vositalarida joylashtirilgan shaxslar soni qariyb 8 baravar oshgani, biroq turizm infratuzilmasi va oqimlarining Xiva shahrida haddan tashqari to‘plangani ko‘rsatilgan. Turizmni viloyat tumanlari bo‘ylab muvozanatli rivojlantirish yo‘nalishlari taklif etilgan.

Abstract. Using official statistics, the thesis analyses the spatial features of tourism and recreation potential use in Khorezm province. Between 2020 and 2024 the number of guests in hotels and similar facilities grew almost eightfold, yet tourism infrastructure and flows remain heavily concentrated in Khiva. Directions for a more balanced spatial development of tourism across the province's districts are proposed.

Kalit so‘zlar

Turizm-rekreatsiya salohiyati, Xorazm viloyati, Xiva, Ichan Qal’a, joylashtirish vositalari, turistik oqim, hududiy konsentratsiya, turistik marshrut.

Keywords: tourism potential, Khorezm, Khiva, Itchan Kala, accommodation, tourist flow, spatial concentration.

Kirish

Turizm hududiy iqtisodiyotning tez rivojlanayotgan va yuqori multiplikativ samaraga ega tarmog‘idir. U xizmat ko‘rsatish, transport, savdo va hunarmandchilik sohalarini harakatga keltiradi, yangi ish o‘rinlari yaratadi. Ijtimoiy-iqtisodiy geografiya

nuqtayi nazaridan turizmni o‘rganishda resurslarning hududiy joylashuvi, infratuzilmaning tarqalishi va turistik oqimlarning yo‘nalishi asosiy tahlil obyekti hisoblanadi [3].

Xorazm viloyati O‘zbekistonning eng boy tarixiy-madaniy turizm salohiyatiga ega hududlaridan biridir. Xiva shahridagi Ichan Qal’a 1990-yilda YUNESKOning Butunjahon merosi ro‘yxatiga kiritilgan [5]. Viloyat va unga tutash Qoraqalpog‘istonning Ellikqal’a tumanida qadimgi Xorazm qal’alari, Amudaryo bo‘yidagi to‘qay landshaftlari hamda boy hunarmandchilik va gastronomiya an’analari mavjud. So‘nggi yillarda Urganch–Xiva temir yo‘li va avtomobil yo‘li, Toshkent–Xiva elektropoyezdi kabi transport loyihalari viloyatning turistik jozibadorligini oshirdi [2]. Biroq turizmning tez o‘sishi hududiy nomutanosiblik masalasini kun tartibiga qo‘ymoqda.

Material va metodlar

Tadqiqotda Xorazm viloyati statistika boshqarmasining 2020–2024-yillar uchun turistik firmalar faoliyati va joylashtirish vositalari bo‘yicha ma’lumotlari [1], rasmiy axborot manbalari [2] hamda turizm geografiyasiga oid ilmiy adabiyotlar [3; 4] tahlil qilindi. Statistik, qiyosiy-geografik va hududiy konsentratsiya (ko‘rsatkichning yetakchi hududga to‘g‘ri keladigan ulushi) usullari qo‘llanildi.

Natijalar va muhokama (Results and discussion)

Tahlil Xorazm viloyatida turizm sohasining 2020–2024-yillarda jadal tiklanib, o‘sish bosqichiga o‘tganini ko‘rsatdi. Turistik firmalar soni 6 tadan 28 taga, ular xizmat ko‘rsatgan shaxslar soni esa 77,2 ming kishidan 497,5 ming kishiga yetdi. Mehmonxonalar va shunga o‘xshash joylashtirish vositalari soni 82 tadan 100 taga, o‘rinlar soni 3527 tadan 4955 taga ko‘paydi. Ularda joylashtirilgan shaxslar soni 22,3

ming kishidan 177,2 ming kishiga, ya’ni qariyb 8 baravar oshdi [1]. Oilaviy mehmon uylari va boshqa individual joylashtirish vositalari soni ham 39 tadan 86 taga yetdi. Bu kichik biznes va aholi daromadlarining turizm orqali o‘sib borayotganidan dalolat beradi.

Shu bilan birga, turizm faoliyati hududiy jihatdan keskin notekis taqsimlangan. 2024-yilda turistik firmalar xizmat ko‘rsatgan shaxslarning 96,9 foizi Xiva shahriga to‘g‘ri keldi. Mehmonxona o‘rinlarining 64,3 foizi Xiva shahrida, yana 21,0 foizi Urganch shahrida joylashgan. Mehmonxonalarda joylashtirilganlarning 92,4 foizi shu ikki shahar hissasiga to‘g‘ri keladi. Oilaviy mehmon uylarining ham 86 tadan 73 tasi Xivada faoliyat yuritadi. Viloyatning 11 ta tumanidan faqat ayrimlarida bittadan mehmonxona mavjud, qolganlarida esa joylashtirish infratuzilmasi deyarli shakllanmagan [1].

Bunday konsentratsiya bir qator muammolarni keltirib chiqaradi. Birinchidan, turizmdan olinadigan daromad va ish o‘rinlari asosan Xiva shahrida to‘planib, qishloq tumanlari bu jarayondan chetda qolmoqda. Ikkinchidan, Ichan Qal’aga tushadigan antropogen yuklama ortib, tarixiy yodgorliklarni muhofaza qilish masalasi keskinlashmoqda. Uchinchidan, sayyohlarning viloyatda bo‘lish muddati qisqa bo‘lib, ular asosan bir kunlik ekskursiya bilan cheklanmoqda.

Shu bilan birga, viloyat hududida foydalanilmayotgan turistik resurslar ko‘p. Hazorasp va Xonqa tumanlaridagi tarixiy obidalar, Amudaryo qirg‘oqlari va to‘qaylari, qo‘shni Ellikqal’a tumanidagi Tuproqqal’a va Ayozqal’a kabi qadimgi qal’alar shular jumlasidandir. Ularni yagona «Qadimgi Xorazm halqasi» marshrutiga birlashtirish turistik oqimlarni hududlar bo‘ylab taqsimlash imkonini beradi. Agroturizm (qovun sayli, bog‘dorchilik xo‘jaliklari), gastronomik va hunarmandchilik turizmi kabi

yo‘nalishlar ham tumanlarni turizm faoliyatiga jalb etishning samarali vositasi bo‘la oladi.

Xulosa va tavsiyalar (Conclusion and recommendation)

Xorazm viloyatida turizm 2020–2024-yillarda jadal o‘sdi: joylashtirish vositalaridagi mehmonlar soni qariyb 8 baravar, turistik firmalar xizmat ko‘rsatgan shaxslar soni esa 6 baravardan ortiq ko‘paydi. Biroq turizm infratuzilmasi va oqimlari Xiva hamda Urganch shaharlarida to‘plangan, viloyatning qishloq tumanlari turizm salohiyatidan deyarli foydalanmayapti. Turizmning hududiy konsentratsiyasini kamaytirish viloyatni barqaror rivojlantirishning muhim sharti hisoblanadi.

Tavsiyalar:

1. Xiva, Urganch, Hazorasp, Xonqa va Ellikqal’a qal’alarini birlashtiruvchi ko‘p kunlik «Qadimgi Xorazm halqasi» turistik marshrutini ishlab chiqish va uni Qoraqalpog‘iston bilan hamkorlikda targ‘ib qilish.
2. Qishloq tumanlarida oilaviy mehmon uylari, agroturizm va hunarmandchilik markazlarini imtiyozli kreditlar orqali qo‘llab-quvvatlash.
3. Ichan Qal’aga tushadigan yuklamani tartibga solish maqsadida sayyohlar oqimini monitoring qilish tizimini joriy etish va muqobil obyektlarni rivojlantirish.
4. Amudaryo qirg‘oqlari va to‘qaylarida ekoturizm yo‘nalishlarini shakllantirish hamda ularni transport infratuzilmasi bilan bog‘lash.
5. Turizm statistikasini tumanlar kesimida, xorijiy va ichki sayyohlar bo‘yicha alohida yuritish orqali hududiy turizm siyosatining axborot bazasini mustahkamlash.

Foydalanilgan adabiyotlar (References)

1. Xorazm viloyati statistika boshqarmasi. Xorazm viloyatida turizm faoliyati (2020–2024-yillar): press-reliz. – Urganch, 2025. – https://www.xorazmstat.uz/uploads/press-reliz/2024/12/Turizm2024.pdf
2. O‘zA. Xorazm: qadimiy sivilizatsiya va yangi innovatsion turizm markazi. – 2026. – https://uza.uz
3. Александрова А.Ю. География туризма. – Москва: КноРус, 2009.
4. Tuxliyev N., Abdullayeva T. Ekologik turizm: mohiyati, tendensiyalari va rivojlanish strategiyasi. – Toshkent, 2006.
5. UNESCO World Heritage Centre. Itchan Kala. – https://whc.unesco.org/en/list/543
6. O‘zbekiston Respublikasining «Turizm to‘g‘risida»gi Qonuni (O‘RQ-549). – Toshkent, 2019.